

Юрій Фігурний

кандидат історичних наук,
завідувач відділу української етнології,
Науково-дослідний інститут українознавства
Міністерства освіти і науки України, м. Київ

ORCID: 0000-0002-6463-0920
Email: ukr.etnolog_fus@ukr.net

ВПЛИВ РЕВАНШИСТСЬКОЇ ПОЛІТИКИ КРЕМЛЯ НА РЕЛІГІЙНІ КОНФЛІКТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Анотація. У статті проаналізовано вплив реваншистської політики Кремля на релігійні конфлікти в сучасній Україні. Розкрито, що Російська держава вже три століття існує у форматі імперії (кріпосницько-капіталістичної, тоталітарно-радянської, й авторитарної), упродовж цього часу Україна й українці були важливою складовою цих імперських державних утворень. З'ясовано, що майже чверть століття бездіяльність вітчизняної влади й активні антиукраїнські та антидержавницькі дії Російської Православної Церкви та її малоросійської філії – Української Православної Церкви Московського Патріархату посприяли впровадженню ними в український гуманітарний простір засадничих ідей, догматів і постулатів геополітичної доктрини «руського мира», які згодом призвели до так званої «руської весни» 2014 р. Доведено, що збройна й інформаційна агресія РФ на початку 2014 р. підсилена антиукраїнською діяльністю Української Православної Церкви Московського Патріархату, поставила під питання саме існування Української державності та української нації, але завдяки всеукраїнському патріотичному здвигу, у тому числі й державницькій політиці і позиції Української Православної Церкви Київського Патріархату ворог був зупинений. Показано, що для розбудови Православної Церкви України надзвичайно важливим є поєднання зусиль української влади, громадянського суспільства та вірян. Виявлено, що для остаточної перемоги над російським агресором, окрім військових, геополітичних, дипломатичних, політичних, економічних, етнокультурних чинників, треба буде обов'язково задіяти також сакральний-духовний фактор – об'єднання Українського Православ'я в Православну Церкву України та її національно-патріотичну державницьку діяльність для подолання реваншистської політики Кремля щодо української нації й усунення релігійних конфліктів у сучасній Україні.

Ключові слова: Україна, українці, Українське Православ'я, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Православна Церква Московського Патріархату, Православна Церква України, Російська Федерація, Російська Православна Церква, «руський мир».

Yuriy Fihurnyi

Ph.D. in History,
Head of Ukrainian Ethnology Department,
Research Institute of Ukrainian Studies by the
Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv

THE INFLUENCE OF THE KREMLIN'S REVENGE POLICY ON RELIGIOUS CONFLICTS IN MODERN UKRAINE

Abstract. The article analyzes the influence of the Kremlin's revanchist policy on religious conflicts in modern Ukraine. It is revealed that the Russian state has existed for three centuries in the format of an empire (feudal-capitalist, totalitarian-Soviet, and autocratic), during which time Ukraine and Ukrainians were an important component of these imperial state formations. It was found that almost a quarter of a century of inactivity of the domestic authorities and active anti-Ukrainian and anti-state actions of the Russian Orthodox Church and its Little Russia branch of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate contributed to their introduction into the Ukrainian humanitarian space. later led to the so-called "Russian spring" in 2014. It is proved that the armed and information aggression of the Russian Federation in early 2014, intensified by the anti-Ukrainian activities of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate, called into question the very existence of Ukrainian statehood and the Ukrainian nation, but thanks to the all-Ukrainian The enemy was stopped by the Church of the Kyiv Patriarchate. It is shown that the combination of efforts of the Ukrainian authorities, civil society and believers is extremely important for the development of the Orthodox Church of Ukraine. It was revealed that for the final victory

over the Russian aggressor, in addition to military, geopolitical, diplomatic, political, economic, ethnocultural factors, it will be necessary to use the sacred-spiritual factor - the unification of Ukrainian Orthodoxy into the Orthodox Church of Ukraine and its national-patriotic state activity to overcome the Kremlin's revanchist policy towards the Ukrainian nation and eliminate religious conflicts in modern Ukraine.

Keywords: *Ukraine, Ukrainians, Ukrainian Orthodoxy, Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate, Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate, Orthodox Church of Ukraine, Russian Federation, Russian Orthodox Church, Russian World.*

Постановка проблеми. Восьмий рік триває неоголошена російсько-українська гібридна війна. Головна арена протистояння реваншистській політиці Кремля щодо України – це схід нашої держави. Разом з тим, це цивілізаційне протистояння євразійської автократичної деспотії з європейською демократичною країною відбувається не лише у військовому, дипломатичному, економічному, фінансовому та інших вимірах, але й передусім у світоглядно-цивілізаційному, в якому релігійний чинник має дуже велике значення. Саме релігійне протистояння, інспіроване й підтримане російською владою та її посіпаками, упродовж вже 30 років знесилює і руйнує демократичні засади Української держави та євроатлантичні прагнення переважної частини громадян України.

Актуальність дослідження полягає в тому, що вивчаючи вплив реваншистської політики Кремля на релігійні конфлікти в сучасній Україні ми тим самим намагаємося об'єктивно та виважено проаналізувати вагому роль Українського Православ'я на вітчизняні етнокультурні, державотворчі на націєтворчі процеси, особливо в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни, зрозуміти витоки і суть новітнього російського імперіалізму, розкрити деструктивну діяльність в Україні Російської Православної Церкви (далі – РПЦ) та її сателіта – Української Православної Церкви Московського Патріархату (далі – УПЦ МП), охарактеризувати злочину сутність «русского мира», показати україноцентричну, державницьку, національно-патріотичну діяльність Української Православної Церкви Київського Патріархату (далі – УПЦ КП) та її визначну роль у творенні Православної Церкви України (далі – ПЦУ).

Наукова новизна статті полягає у розробці актуальної проблематики, яка, незважаючи на чималу кількість публікацій з цієї теми, залишається ще недостатньо вивченою і тому потребує подальших неупереджених студій.

Ця праця реалізується у межах виконання науково-дослідної роботи, що фінансується з державного бюджету «Етнокультурний розвиток сучасного українського суспільства в умовах політики реваншу Російської Федерації». Вона виконується в НДІУ МОН України відповідно до напрямку планової роботи відділу української етнології.

Аналіз досліджень і публікацій. Здійснюючи аналіз останніх фахових напрацювань, у яких започатковано розв'язання даної проблематики, ми можемо стверджувати, що вивчення впливу реваншистської політики Кремля на релігійні конфлікти в сучасній Україні стає важливим об'єктом

наукових розвідок. Окремі аспекти цієї актуальної тематики аналізували такі дослідники: Ю. Борейко, О. Єремєєв, С. Здіорук, С. Кагамлик, А. Колодний, В. Клос, В. Крисаченко, П. Павленко, М. Пірен, Я. Потапенко, І. Преловська, О. Саган, О. Чирков, О. Шуба та інші. Разом з тим, заявлена проблема залишається ще недостатньо вивченою й тому потребує подальшого наукового опрацювання.

Метою дослідження є критичний аналіз деструктивного впливу реваншистської політики Кремля на релігійні конфлікти в сучасній Україні та можливі шляхи його подолання. Для досягнення поставленої мети є доцільним вирішення таких дослідницьких завдань: стисло проаналізувати рівень наукової розробки теми; розкрити хижацьку сутність Російської держави; з'ясувати витоки й злочинну сутність «русского мира»; показати деструктивну діяльність в Україні філії РПЦ УПЦ МП; дослідити активний проукраїнський державницький чин УПЦ КП в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни та її конструктивну місію у творенні ПЦУ; розкрити важливу роль ПЦУ в подоланні релігійних конфліктів інспірованих і підживлюваних РФ.

Виклад основного матеріалу. Російська держава вже три століття існує у форматі імперії. Спочатку це була кріпосницько-капіталістична, потім тоталітарно-радянська, а тепер автократична імперія. Упродовж цього часу Україна й українці були важливою складовою цих імперських державних утворень. Навіть більше, саме завдяки військовій спілці Української Козацько-Гетьманської Держави під керівництвом Б. Хмельницького з Московським царством, Московія під орудою царя Олексія Михайловича послабила Річ Посполиту і дещо згодом за імператора Петра Олексійовича стала імперією.

Здавалося, що з руйнацією Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР), Росія остаточно позбудеться свого імперського минулого та почне розвиватися як демократична і правова держава. Але оскільки Російська Федерація (далі – РФ) де-юре і де-факто є багатонаціональним утворенням, у складі якого перебуває дуже багато великих і малих етносів, які хотіли би з часом позбутися влади метрополії як, наприклад, чеченці, то РФ спроможна існувати лише як імперія. Мало того, Кремль не лише прагне зберегти свій імперський статус (дві чеченські війни це підтверджують), але й розширити свою територію, прагнучи з усіх сил повернення до кордонів СРСР 1991 р. Ці агресивні наміри Москва реалізує як за допомогою військової потуги (російсько-грузинська війна 2008 р., неоголошена російсько-українська

гібридна війна, що розпочалася у 2014 р.), так і за допомогою так званої «м'якої сили» – реваншистсько-імперської геополітичної доктрини «руський мир».

За своєю сутністю «руський мир» як політико-ідеологічний концепт – це не звичайний культурницький проєкт, а неоімперська геополітична ідеологічна доктрина, яка має на меті обґрунтувати теоретично та допомогти практично реінкарнувати РФ як наддержаву [8, с. 41].

На думку С. Кагамлик, сучасна російська інформаційна агресія виявила різні форми зомбування українського суспільства, однією з яких став проєкт «руського мира», що трактувався російськими неоімперськими ідеологами як особлива форма церковної єдності [3, с. 81].

З обранням Патріархом РПЦ Кирила (Гундяєва) ідеї «руського мира» набули так званого «сакрального» звучання. Так, у програмному виступі очільника РПЦ на III Асамблеї «руського мира» 3 листопада 2009 р., зокрема, було наголошено: «Ядром «руського мира» сьогодні є Росія, Україна, Білорусія. І святий преподобний Лаврентій Чернігівський висловив цю ідею відомою фразою: Росія, Україна, Білорусь – це і є свята Русь. Саме це розуміння «руського мира» закладено в сучасній самоназві нашої Церкви. Церква називається Російською не за етнічною ознакою. Це найменування вказує на те, що Російська православна церква виконує пастирську місію серед народів, що приймають російську духовну і культурну традицію як основу своєї національної ідентичності або принаймні як її істотну частину» [1].

Таким чином, Україну й українців поза їх бажанням було включено до ідеологічного концепту «руського мира» з усіма непередбачуваними для них наслідками. А саме: початкова «братня» співпраця, поступове «м'яке» поглинання, розтягнена у часі цілковита асиміляція й остаточна ліквідація України й українців як суверенної держави і самобутньої нації.

З цього приводу Я. Потапенко писав: «В контексті цієї великої геополітичної стратегії, однією із важливих складових якої постає концепція «руського міра» як «православної цивілізації» (що її, насправді, ніколи не існувало!), діяльність УПЦ (МП) як локальної філії РПЦ почасти зводиться до ролі інструментально-функціональної – як засобу пропаганди анти державницьких і антиукраїнських ідей, потужного ресурсу кремлівського неоімперіалізму та маргіналізації всього українського. Втілення в життя гасел «руського міра» посилювало практику русифікації України в період президентства Януковича, а сьогодні всіляко гальмує процеси формування української модерної ідентичності, підриває довіру до ліберальної демократії та західних цивілізаційних цінностей» [6, с. 294].

Проте Національна революція початку XXI ст. сплутала всі плани В. Путіна, і він вирішив остаточно закрити так зване «українське питання»,

анексувавши Крим та розпочавши військові дії на Сході України.

На думку П. Павленка, анексія Криму, утворення так званих «ДНР» і «ЛНР» є не лише продуктами кремлівської пропаганди 2014 року. До їх реалізації Росія готувалася щонайменше 10 років і доволі ґрунтовно. Принаймні, ще з 2004-2005 рр. відстежується поживлена увага російських ЗМІ, періодичних видань РПЦ і УПЦ МП до України, зокрема, стають мусуватися думки про утворення якоїсь «Новоросії» і навіть «Донецької Народної Республіки», обговорюються теми, з одного боку, про можливу громадянську війну в Україні, а з іншого, – про війну між Росією та Україною [5, с. 163].

Зрештою, ці імперські плани втілювалися в життя у часи російсько-української війни, зауважує О. Єремєєв, УПЦ МП як структура жодного разу не визнала російську агресію як збройний напад іноземної держави, непоодинокими є випадки визнання або підтримки окремими священнослужителями російської анексії Криму та агресії на Донбасі, як на окупованих територіях так і на решті теренів України, її представники відмовилися вшановувати пам'ять про загиблих українських воїнів на Сході у Верховній Раді у травні 2015 р. [2, с. 218-220].

Керує і координує всю цю антиукраїнську політику очільник УПЦ МП Митрополит Онуфрій, а його поплічники фарисействують про власний патріотизм, боротьбу за мир в Україні, закликають до припинення війни, а насправді своїми реальними вчинками значно посилюють вплив реваншистської політики Кремля на релігійні конфлікти в сучасній Україні та сприяють поразці і дезінтеграції Української держави.

Саме тому П. Павленко справедливо наголошує: «УПЦ МП в особі митрополита Онуфрія, за кремлівськими зразками, по-перше, засуджує лише ту війну, яку веде Україна, боронячи свою територію від російської агресії, а по-друге, виступає за такий «мир», який би був вигідний саме Путінській Росії. Іншими словами, для цієї Церкви «справедливою», «священною» війною є винятково та війна, яку розв'язав проти України Путін разом зі своїм ідейним поплічником Патріархом Кирилом. То ж про яку українськість УПЦ МП може йти мова, коли остання у своїй сукупності власною позицією активно грала (і продовжує грати) на користь проросійським силам в Україні, допомагаючи в такий спосіб просувати і реалізовувати в Україні політичні інтереси Російської Федерації» [5, с. 171].

Для Українського Православ'я це стало великим випробуванням, але громадяни України усвідомили, хто є хто. Очільники УПЦ МП всіляко уникали згадки про Росію як агресора, а навпаки, постійно наголошували у своїх промовах перед вірянами і у виступах у засобах масової інформації, що це не міждержавний конфлікт, а громадянське протистояння, де «брат іде на брата», «Донбас треба почути» тощо.

На противагу цьому керівництво, клір і віряни УПЦ КП з перших днів збройного протистояння проявили свою громадянську позицію й стали на захист Української держави. Найбільш активні взяли за зброю, а багато священників УПЦ КП підтримали волонтерський рух та пішли на фронт капеланами. Зрештою, ворог був зупинений і активна фаза російсько-українського протистояння перейшла у пасивну.

Якщо УПЦ МП підтримала російську військову та інформаційну агресію супроти України, то УПЦ КП, мобілізувавши всі свої сили у протистоянні російському загарбнику та їх маріонеткам, посприяли зупиненню ворожого наступу, завершенню так званої «руської весни» та згортанню проєкту «Новороссія».

Неоголошена російсько-українська гібридна війна вкотре продемонструвала українцям важливість релігійного чинника загалом і наявність в Україні власної автокефальної Православної Церкви, яка буде українською не на словах, не на табличках і в офіційних документах, а насамперед у власних діях, матиме україноцентричну сутність і діятиме в інтересах українського народу.

УПЦ КП цілеспрямовано та системно консолідувала українство навколо ідеї створення ПЦУ. Зрештою, це подвижництво увінчалось першими успіхами. 11 жовтня 2018 р. Священний Синод Вселенського Патріархату прийняв рішення про надання автокефалії Українському Православ'ю. Згідно цього підсумкового документа відкликається Синодальний лист 1686 р. про тимчасову передачу РПЦ права призначати київських митрополитів. Найголовніше те, що відтепер Вселенський Патріархат заявив своє право та канонічну територію України, тим самим остаточно вивівши її з юрисдикції РПЦ. Згідно цього рішення РПЦ не лише остаточно втрачає Україну з її приходами і прибутками, а й перетворюється з провідної православної церковної організації у пересічну, а в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни для українства, його консолідації та остаточної перемоги над агресором це має величезне значення [9, с. 571–572].

У Києві 15 грудня 2018 р. відбувся Об'єднавчий собор архієреїв УПЦ КП, Української Автокефальної Православної Церкви (далі – УАПЦ) і УПЦ МП, на якому було обрано митрополита Епіфанія Предстоятелем ПЦУ. Новообраному очільнику Вселенським Патріархом Варфоломієм 6 січня 2019 р. було вручено Томос і тим самим нарешті Україна знову отримала власну суверенну автокефальну Українську Церкву. Знаково, що Вселенський Патріарх визнав канонічними усі православні церковні організації в Україні – УПЦ КП, УАПЦ, УПЦ МП, тим самим сприяючи їм у рівноправному діалозі та консолідації, що зрештою посприяло творенню та розбудові ПЦУ [9, с. 572].

Самодостатня, а не маріонеткова, Українська держава має обов'язково мати власну автокефальну

церкву, яка стане дієвим чинником у формуванні високодуховної Християнської України та українського етнокультурного простору. З цього приводу О. Чирков наголошує: «Для сучасного українського суспільства головними етнокультурними наслідками змін релігійної ситуації є такі: 1) з'явилися українські загальнонаціональні релігійні організації, до яких належить більшість віруючих громадян України, 2) українська мова почала повноправно функціонувати у релігійному житті, 3) відродилися обряди й традиції, пов'язані з релігійним життям, що були заборонені в СРСР чи призабулися через несприятливі суспільно-політичні обставини, 4) утворена на основі Київської митрополії українська помісна автокефальна православна церква набула найвищого канонічного статусу в Україні, 5) частка віруючих громад України, що вважають себе належними до Московського патріархату зменшилась у кілька разів» [10, с. 582].

З набуттям автокефального статуту ПЦУ повинна цілеспрямовано гуртувати українців. На цьому тернистому шляху їй буде активно протидіяти УПЦ МП, яка й надалі залишається маріонеткою у руках церковних ієрархів РПЦ та за своєю сутністю є агентом впливу РФ в Україні. Українська влада, розуміючи це, повинна була б допомогти ПЦУ подолати московську релігійну експансію, але чомусь урядова постанова 2019 р. про перейменування УПЦ МП в РПЦ в Україні не виконується, а новообраний ієрарх самоусунувся від її виконання.

Незважаючи на цей саботаж ПЦУ має стати центром об'єднання всіх проукраїнських сил і продовжувати цілеспрямовану розбудову державницької й україноцентричної Церкви.

З цього приводу С. Кагамлик зазначає: «Історичний акт надання Православній Церкві України Вселенським Патріархатом Томосу про автокефалію на початку 2019 року означав кінець колоніального стану Української Православної Церкви та знаменував початок нового, незалежного періоду в її історії. Водночас, як визначають експерти, об'єднавчий процес буде нелегким. З одного боку – активні переходи релігійних громад до новоствореної Церкви, а з іншого – гостре протистояння з РПЦ, яка не хоче втрачати свою сферу впливу на Україну, а тому не визнає факт Томосу про автокефалію, як і її українська філія УПЦ МП» [3, с. 81].

Протоієрей В. Клос, у свою чергу, наголошує: «Саме завдяки всім борцям за волю та незалежність сьогодні ми маємо і державу, і автокефальну Церкву. Дивним може здаватись інше, що багато з тих, які називають себе українцями, й навіть патріотами своєї землі й далі тримається чужої Московської Церкви, яка тільки називає себе українською, але такою ніколи не була, бо служила і продовжує виконувати вказівки з Кремля» [4, с. 182].

Також важливим завданням для керівництва ПЦУ є визнання її на міжнародному рівні, у зв'язку з цим Блаженніший Митрополит Київський і всієї

України Епіфаній наголошує: «У мене теж є мрія. Мрія про день, коли всі без виключення Помісні Церкви послідувать канонічному рішенню Вселенського Патріархату і визнають нашу Помісну Православну Церкву України – рівноправною Церквою-Сестрою» [7, с. 13.].

Висновки. Таким чином, проаналізувавши вплив реваншистської політики Кремля на релігійні конфлікти в сучасній Україні, ми прийшли до таких підсумків. По-перше, Російська держава вже три століття існує у форматі імперії (кріпосницько-капіталістичної, тоталітарно-радянської, й авторитарної), упродовж цього часу Україна й українці були важливою складовою цих хижачьких державних утворень. По-друге, майже чверть століття бездіяльність вітчизняної влади й активні антиукраїнські й антидержавницькі дії РПЦ та її малоросійської філії УПЦ МП посприяли впровадженню ними в український гуманітарний простір засадничих ідей, догматів і постулатів геополітичної доктрини «русского мира», які згодом призвели до так званої «русской весны» 2014 р. Потретьє, збройна й інформаційна агресія РФ на початку 2014 р. підсилена антиукраїнською діяльністю УПЦ МП, поставила під питання саме існування Української державності та української нації, але завдяки всеукраїнському патріотичному здвигу, у тому числі й державницькій політиці та позиції УПЦ КП, ворог був зупинений. По-четверте, неоголошена російсько-українська гібридна війна призвела не лише до тимчасових територіальних втрат, величезних людських жертв, трагедій тощо, а й посприяла згуртуванню українства, творенню української політичної нації, суттєвому посиленню УПЦ КП і відповідно значному послабленню – УПЦ МП. По-п'яте, російська збройна й інформаційна агресія стала каталізатором єднання проукраїнських сил у протидії реваншистської політики Кремля щодо України та посприяла активізації процесу творення ПЦУ. По-шосте, об'єднання Українського Православ'я допоможе послабленню геополітичних амбіцій РПЦ та поставить край його домінуванню у східному християнському світі й значно посилить позиції Вселенського Патріархату. По-сьоме, для розбудови ПЦУ надзвичайно важливим є поєднання зусиль української влади, громадянського суспільства та вірян. По-восьме, для остаточної перемоги над російським агресором, окрім військових, геополітичних, дипломатичних, політичних, економічних, етнокультурних чинників, треба буде обов'язково задіяти також сакрально-духовний фактор – об'єднання Українського Православ'я в ПЦУ та її національно-патріотичну державницьку діяльність для подолання реваншистської політики Кремля щодо української нації й усунення релігійних конфліктів у сучасній Україні та в ім'я розбудови демократичної, духовної, правової, інноваційної, заможної і потужної Української Самостійної Соборної Держави.

1. Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира, 3 ноября 2009. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>

2. Єремєєв О.С. Проблеми та перспективи становлення Української Помісної Православної Церкви на сучасному етапі розвитку українського суспільства. *Православ'я в Україні: Збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції*. К., 2015. Ч. 1. С. 215–225.

3. Кагамлик С. Divide et impera. Російський централізм як конфліктизаційний чинник для українського православ'я в ретроспективі та сучасних реаліях. *Українознавчий альманах*. Випуск 25. К.: «Міленіум», 2019. С. 77–83.

4. Клос В. Автокефалія Української Церкви: огляд від Хрещення до Синодального Томосу. К., 2019. 190 с.

5. Павленко П. Ю. Українська Православна Церква Московського Патріархату – епіцентр російського неоімперіалізму в Україні (погляд через призму війни на Донбасі). *Православ'я в Україні: Збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції*. К., 2015. Ч. 1. С. 162–171.

6. Потапенко Я. П'ята російсько-українська війна: від майдану до східного фронту (підходи, оцінки, інтерпретації). Переяслав-Хмельницький: «Видавництво К С В», 2016. 304 с.

7. Промова Блаженнішого Митрополита Київського і Всієї України Епіфанія на церемонії вручення шанованої нагороди Athenagoras Human Right Award. *Православ'я в Україні: Збірник матеріалів IX Міжнародної наукової конференції*. К., 2019. С. 9–13.

8. Фігурний Ю. «Русский мир» – важливий чинник агресії Російської Федерації супроти України й українців. *Українознавство*. 2016. № 3 (60). С. 40–59.

9. Фігурний Ю. Розвиток Українського Православ'я на зламі тисячоліть: етнокультурні, державотворчі та націєтворчі аспекти. *Православ'я в Україні: Збірник матеріалів IX Міжнародної наукової конференції*. К., 2019. С. 564–573.

10. Чирков О. Зміни релігійної ситуації у світлі тенденцій етнокультурного розвитку України (1985–2019). *Православ'я в Україні: Збірник матеріалів IX Міжнародної наукової конференції*. К., 2019. С. 574–583.

References

1. *Vystuplenie Svyatejshego Patriarxa Kirilla na torzhestvennom otkrytii III Assamblei Russkogo mira, 3 noyabrya 2009.* (2006) [Speech by His Holiness Patriarch Kirill at the opening ceremony of the III Russian World Assembly, November 3, 2009]. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html> (in Russian).

2. Yeriemieiev O.S. (2015). *Problemy ta perspektyvy stanovlennia Ukrain'skoi Pomisnoi Pravoslavnoi Tserkvy na suchasnomu etapi rozvytku ukrains'koho suspil'stva.* [Problems and prospects of formation of the Ukrainian Local Orthodox Church at the present stage of development of Ukrainian society].

Pravoslav'ia v Ukraini: Zbirnyk materialiv V Mizhnarodnoi naukovi konferentsii. Kyiv. Ch. 1. Pp. 215–225. (in Ukrainian).

3. Kagamlik S. (2019). *Divide et impera. Rosijs'kyj tsentralizm iak konfliktyzatsijnyj chynnyk dlia ukrains'koho pravoslav'ia v retrospektyvi ta suchasnykh realiiakh* [Divide and empire. Russian centralism as a factor of conflict for Ukrainian Orthodoxy in retrospect and modern realities]. *Ukrainoznavchyy al'manakh*. Kyiv: «Millennium». Vypusk 25. Pp. 77–83. (in Ukrainian).

4. Klos V. (2019). *Avtokefaliia Ukrains'koi Tserkvy: ohliad vid Khreschennia do Synodal'noho Tomosu* [Autocephaly of the Ukrainian Church: an overview from Baptism to the Synodal Thomas]. Kyiv. 190 p. (in Ukrainian).

5. Pavlenko P.Yu. (2015). *Ukrains'ka Pravoslavna Tserkva Moskovs'koho Patriarkhatu – epitsentr rosijs'koho neoimperializmu v Ukraini (pohliad cherez pryzmu vijny na Donbasi)* [The Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate is the epicenter of Russian neo-imperialism in Ukraine (viewed through the prism of the war in Donbas)]. *Pravoslav'ia v Ukraini: Zbirnyk materialiv V Mizhnarodnoi naukovi konferentsii*. Kyiv. Ch. 1. Pp. 162–171 (in Ukrainian).

6. Potapenko Ya. (2016). *P'iata rosijs'ko-ukrains'ka vijna: vid majdanu do skhidnoho frontu (pidkhody, otsinky, interpretatsii)* [The Fifth Russian-Ukrainian War: from the Maidan to the Eastern Front (approaches, assessments, interpretations)]. Pereyaslav-Khmelnytsky: KS Publishing House. 304 p. (in Ukrainian).

7. Promova Blazhennishoho Mytropolyta Kyivs'koho i Vsiiei Ukrainy Epifaniia na tseremonii vruchennia shanovanoi nahorody Athenagoras Human Right Award [Speech of His Beatitude Metropolitan of Kyiv and All Ukraine Epiphanius at the Athenagoras Human Right Award ceremony]. (2019). *Pravoslav'ia v Ukraini: Zbirnyk materialiv IX Mizhnarodnoi naukovi konferentsii*. Kyiv. Pp. 9–13. (in Ukrainian).

8. Figurnyi Yu. (2016). «*Rus'skyj myr*» – *vazhlyvyj chynnyk ahresii Rosijs'koi Federatsii suproty Ukrainy j ukrainsiv* ["Russian World" is an important factor in the aggression of the Russian Federation against Ukraine and Ukrainians]. *Ukrainoznavstvo*. № 3 (60). Pp. 40–59. (in Ukrainian).

9. Figurnyi Yu. (2019). *Rozvytok Ukrains'koho Pravoslav'ia na zlami tysiacholit': etnokul'turni, derzhavotvorchi ta natsiietvorchi aspekty* [The development of Ukrainian Orthodoxy at the turn of the millennium: ethnocultural, state-building and nation-building aspects]. *Pravoslav'ia v Ukraini: Zbirnyk materialiv IX Mizhnarodnoi naukovi konferentsii*. Kyiv. Pp. 564–573. (in Ukrainian).

10. Chirkov O. (2019). *Zminy relihijnoi sytuatsii u svitli tendentsij etnokul'turnoho rozvytku Ukrainy (1985–2019)* [Changes in the religious situation in the light of trends in ethnocultural development of Ukraine (1985–2019)]. *Pravoslav'ia v Ukraini: Zbirnyk materialiv IX Mizhnarodnoi naukovi konferentsii*. Kyiv. Pp. 574–583. (in Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.29.27>
УДК 304(477)

Михайло Цюрупа

доктор філософських наук, професор,
кафедра військової підготовки,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ

ORCID: 0000-0003-0464-7939
Email: mvz999@ukr.net

ГУМАНІТАРНА КРИЗА У ЗОНАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: НА ЩО СПОДІВАТИСЬ ЛЮДИНІ, «ЯКА НАДМІРУ СТРАЖДАЄ»

Анотація. У назву статті включено фрагмент скорботних міркувань Альбера Камю з актуальної у наш час програмної роботи «Чума» щодо марності багатьох зусиль людства по вирішенню так званих «вічних проблем»: напастей смертельних хвороб, соціального зла диктатур та війн. До них ми відносимо проблему зменшення надлюдських страждань за умов конфліктного воєнного часу.

Не дарма на питання, «чого слід чекати людині, що надміру страждає», Камю роздумами свого героя доктора Ріс не знаходить відповіді, полишаючи його вирішення на прийдешні покоління. Хоча філософія, на думку античних авторів, починається з осмислення страждань, проте європейська традиція, вказує французька дослідниця Е. Рудинеско в роботі «Філософи в обіймах бурі», починається з доволі пізнього звернення до митарств та поневірянь. Це вплинуло на той факт, що проблема гуманізації збройних конфліктів вирішувалась здебільшого у політично-правовій площині з прийняттям Женевських конвенцій 1949 р., а тексти Гуманітарних Маніфестів П. Куртца не торкалися стану гуманітарних криз під час збройних конфліктів.